

Õiguskantsler

Teie nr

Meie 19.06.2013 nr 6-1/130767/1302790

**Vastus avaldusele
Tagatis menetluskulude katmiseks**

Pöördusite õiguskantsleri poole ja tõstasite küsimuse [tsiviilkohtumenetluse seadustiku](#) (TsMS) § 196 lg 1 p 3 ja lg 4 vastavusest Eesti Vabariigi [põhiseaduse](#) (PS või Põhiseadus) §-dele 15 ja 11. Leidsite, et a) kohtule on antud liiga suur kaalutusõigus ning sisult õige lahenduse tegemiseks tuleks seda piirata ning b) õige ei ole lahendus, mis ei võimalda vaidlustada TsMS § 196 lg 1 p 3 alusel tehtud lahendit Riigikohtus.

Tutvusin Teie avaldusega ja viidatud õigusnormi rakenduspraktika teadasaamiseks elektroonilise kohtuinfosüsteemi (ametkondlikuks kasutamiseks mõeldud osaga) vahendusel erinevate kohtulahenditega ning **asun seisukohale, et ma ei tuvastanud TsMS § 196 lg 1 p 3 ja lg 4 vastuolu Põhiseadusega.**

Selgitan oma seisukohta.

I Õigusnormid

§ 196. Tagatise andmine menetluskulude katteks

(1) Hagimenetluses võib kohus kostja taotlusel kohustada hagejat andma kostja eeldatavate menetluskulude katteks tagatise, kui hageja:

[---]

3) majandusliku seisundi tõttu või muul põhjusel on kostja eeldatavate menetluskulude sissenõudmine ilmselt raskendatud, eelkõige juhul, kui on välja kuulutatud hageja pankrot, algatatud hageja pankrotimenetlus või kui aasta jooksul enne hagi esitamist on hageja vara suhtes toimunud täitemenetlus, ilma et täitemenetluses esitatud nõuet oleks rahuldatud.

(2) Kohus ei või kohustada hagejat tagatist andma, kui hagejal on menetluskulude katteks Eestis piisavalt vara või talle kuuluvad Eestis asjaõigusega piisavalt tagatud nõuded. [---]

(2¹) Kui tagatise nõudmise eeldused on täidetud, võib kohus jätta tagatise siiski täielikult või osaliselt nõudmata või määrata selle tasumise osade kaupa, kui hagejalt ei saa majanduslikel või muudel põhjustel mõistlikult oodata tagatise andmist ja hagi läbi vaatamata jätmisega võivad kaasneda rasked tagajärjed hagejale või kui tagatise nõudmine oleks hageja suhtes muul põhjusel ebaõiglane.

[---]

(4) Hageja võib esitada tagatise andmist kohustava maakohtu või ringkonnakohtu määruse peale määruskaebuse. Maakohtu määruse peale esitatud määruskaebuse kohta tehtud ringkonnakohtu määruse peale ei saa Riigikohtule edasi kaevata.

II Õiguskantsleri seisukoht

1. Kohtu kaalutusõigus TsMS § 196 lg 1 p 3 rakendamisel

Asusite oma pöördumises seisukohale, et TsMS 19. pt, mis käsitleb TsMS § 196 lg 1 p 3 alusel makstavaid tagatise, ei sisalda endas mingeid piiranguid selle kohta, milliste menetluskulude tagatiseks võib kohus tagatist määrata ning kui suur see võib olla. See annab Teie hinnangul kohtule ebamõistlikult laia diskretsiooni tagatise summa määramiseks; iseäranis normi sõnastust arvestades, mille järgi võib tagatise sisuliselt määrata mis iganes põhjusel. Samuti kirjeldasite, et TsMS § 196 lg 1 p 3 alusel esitatud taotluste esitamine ja nende menetlemine on Eesti Vabariigis saanud ka üheks laialdaselt praktiseeritud menetluse venitamise viisiks.

Mõistan iseenesest Teie seisukoha kaalutlusi, kuid ei saa siiski nendega nõustuda.

Sissejuhatuseks selgitan, et tutvusin Teie esitatud väite paikapidavuse hindamiseks elektroonilise kohtuinfosüsteemi vahendusel 01.05.2013 – 31.05.2013 kõikide selle ajavahemiku TsMS § 196 lg 1 p 3 kohaldamise kohtulahenditega (14 tk). Selgus, et selle aja jooksul tegi:

- I astme kohus 6 lahendit, millest 3 juhul kohaldati tagatise andmist ning 3 juhul mitte, ning
- II astme kohus 8 lahendit, millest 4 juhul tühistas I astme kohtu määruse, millega maakohus kohaldas tagatise andmist, 2 juhul vähendas tagatise summat ning vaid 2 juhul jättis I astme kohtu määruse jõusse.

Väljatoodud lahenditest nähtub asjaolude põhjalik ja igakülgne väljaselgitamine ning kaalutusõiguse hoolikas kasutamine.

Mõistetavalt ei ole TsMS § 196 lg 1 p 3 rakendamine kohustatud poole jaoks meeldiv ning toob kaasa riive nii tema kohtusse pöördumise õigusele (PS § 15 lg 1) kui ka omandiõigusele (PS § 32), kuid see ei tähenda automaatselt sätte põhiseadusevastasust.

TsMS § 196 lg 1 p 3 annab küll kohtule kaalutusõiguse, kuid viimast tuleb tõlgendada ja rakendada alati kui kaalumise kohustust. Samuti sisaldab p 3 tekstiosa määratlemata mõisteid „eeldatavad menetluskulud“ ning „muul põhjusel [---] ilmselt raskendatud“, kuid ka selle sisustamisel ei ole kohus täiesti vaba, vaid selle igakordne hoolikas ja igakülgne määratlemine on kohtu kohustus enne õigusliku tagajärje rakendamist. Nii tõlgendavad nt kohtud mõistet „eeldatavad menetluskulud“ kui tulevikus kavandatavaid kulusid ning ei arvesta nende hulka kostja juba kantud menetluskulusid.¹ Samuti on kohus leidnud: „[T]sMS § 196 lg 1 p 3 kohaselt peab igal juhul eeldatavate menetluskulude sissenõudmine hagejalt olema ilmselt raskendatud. Kohus leiab, et käesoleval juhul ei ole eeldatavate menetluskulude sissenõudmise raskendatus ilmne ning seetõttu ei ole põhjendatud hagejalt menetluskulude tagatise nõudmine.“²

Nii kaalutusõigus kui ka määratlemata õigusmõiste on õigustechnilised vahendid, mis peavad andma otsustamiseks piisavalt paindlikud reeglid, mille abil saab, võib ja peab kohus jõudma

¹ RKTko 02.06.2008, nr [3-2-1-39-08](#), p 16.

² Harju Maakohtu 14.05.2013 määrus 2-12-51664 (lahend nähtav vaid elektroonilise kohtuinfosüsteemi volitatud kasutajatele).

igal konkreetsel juhul õige lahenduseni. Mõistan, kuigi ei nõustu Teie käsitlesega, et TsMS ei sisalda endas mingeid sõnaselgeid piiranguid selle kohta, milliste menetluskulude tagatiseks võib kohus tagatist määrata ning kui suur võib selline tagatis olla. Selgitan, et üldine piirang tuleneb kohtule juba TsMS §-st 2, mille kohaselt on kogu tsiviilkohtumenetluse ülesanne tagada, et kohus lahendaks tsiviilasja õigesti, mõistliku aja jooksul ja võimalikult väikeste kuludega. Tegemist on keskse normiga TsMS-s, mille olulisusele on korduvalt Riigikohuski tähelepanu juhtinud. Seadusandja on kohtu kaalutusõiguse rakendamist suunanud ka § 196 lg 1 p 3 teise lausepoolega, milles on ära toodud näitlik loetelu sätte kohaldamisjuhtudest. Lõppeks peab kohus igal üksikjuhul arvestama kindlasti ka PS §-s 11 sisalduva proportsionaalsuse nõudega (mis tähendab õigust/kohustust konkreetsel juhul kostjate sooviga ning tema määratud tagatise suurusega mitte nõustuda, kui see on asjaoludest tulenevalt ülemäära kõrge).³

Teiseks peab kohus silmas pidama TsMS § 196 ning tagatise olemust ja selle üldist eesmärki. Selleks on kostja kaitsmine juhuks, kui hageja majandusliku seisundi tõttu või muul põhjusel võib kostja menetluskulude sissenõudmine hagejalt osutada raskendatuks. Ennekõike on selleks kostja kaitse pahatahtliku, kergemeelse, liialdatud nõuetega või lootusetus olukorras oleva hageja eest; nimetasite sellisena ka ise näiteks n-ö riulifirma ja pankrotistunud isiku. Tagatise nõudmise võimalus on täiendav kaitse kostjale selleks, et peale vaidluse tema jaoks edukat lõppemist oleks hagejal realselt vahendeid, mille arvelt katta kostjale kohtumenetluse tõttu tekkinud kulutused.

TsMS § 196 lg 1 p 3 jj sätete kohta on ka kohtud ise kujundanud rakendamise põhimõtteid ja juhiseid, milles arvestatakse nii hageja kui ka kostja õigustatud huvidega. Nii on kohus rõhutanud, et hagejalt tagatise nõudmisel peab kostja põhistama oma menetluskulude tekkimise ja oletatava suuruse ning tooma esile asjaolud, millest järeldub, et hageja majandusliku olukorra tõttu võib olla raskendatud eeldatavate menetluskulude sissenõudmine.⁴ Riigikohus on lisaks leidnud: „Selleks, et kohus saaks hinnata TsMS § 196 lg-s 2¹ nimetatud eeldusi, peab kohus andma hagejale võimaluse esitada kostja taotluse kohta oma seisukoht. [...] Tagatise andmise määramine on kohtu kaalutusotsus, kus kohus peab arvestama mõlema poole huvidega. Kohus võib tulenevalt TsMS § 196 lg-st 2¹ jätta vaatamata sellele, et tagatise nõudmise eeldused on täidetud, tagatise siiski täielikult või osaliselt nõudmata või määrata selle tasumise osade kaupa.“⁵

Riigikohus on lisaks selgitanud, et „[k]ostja eeldatavate menetluskulude katteks tagatise andmise taotluse lahendamisel tuleb lisaks sellele, et kontrollida, kas TsMS § 196 lg 1 järgi võib hagejalt tagatist nõuda, hinnata ka seda, kas tagatise nõudmine on välistatud TsMS § 196 lg 2 kohaselt. [...] Kui [...] tagatise nõudmise eeldused on täidetud, tuleb võtta seisukoht, kas TsMS § 196 lg 2¹ alusel võiks tagatise nõudmata jätta.“⁶ Sarnast seisukohta on järginud ka teised kohtud ning leidnud nt: „[t]uleb maakohtul hinnata TsMS § 196 lõikes 2¹ sätestatud eelduste olemasolu kõigi poolte poolt esiletoodud asjaolude alusel ja otsustada, kas hagejalt kostja menetluskulude katteks tagatise nõudmine on tasakaalus poolte poolt menetluses järgitavate õigustatud huvidega.“⁷ Kohtud on TsMS § 196 lg 1 p 3 rakendamisel käsitlenud ka olukordi, mil hagejale on antud menetlusabi riigilõivu tasumisest vabastamiseks ning leidnud, et see ei ole iseenesest aluseks tagatise mittedääramiseks⁸.

³ Põhiseaduse § 146 teise lause kohaselt mõistab kohus õigust kooskõlas Põhiseaduse ja seadustega.

⁴ Tallinna Ringkonnakohtu 30.05.2013 määrus 2-13-5596 (lahend nähtav vaid elektroonilise kohtuinfosüsteemi volitatud kasutajatele).

⁵ RKTkm 01.02.2010, nr [3-2-1-158-09](#), p-d 15 ja 16.

⁶ RKTkm 02.02.2010, nr [3-2-1-156-09](#), p 12.

⁷ Tallinna Ringkonnakohtu 22.05.2013 määrus 2-13-3132 (lahend nähtav vaid elektroonilise kohtuinfosüsteemi volitatud kasutajatele).

⁸ RKTkm 01.02.2010, nr [3-2-1-158-09](#).

Tagatise olemust, eesmärki ja kohaldamise eeldusi tsiviilkohtumenetluses on käsitletud ka kirjanduses⁹ ning leitud, et tagatisest vabastamise alused on avarad, mis tähendab, et kohus peab iga kord põhjendama, kas esinevad tagatise andmisest vabastamise alused. Kirjanduses esitatud käsitluse alusel saab järeldada, et tagatise andmisest vabastamiseks peavad:

- 1) olema täidetud tagatise nõudmise eeldused;
- 2) esineb üks seaduses nimetatud alustest:
 - hagejal on menetluskulude katteks Eestis piisavalt vara või talle kuuluvad Eestis asjaõigusega piisavalt tagatud nõuded (lisaks lauses 2 nimetatud eriolukorrad);
 - hagejalt ei saa tagatise andmist majanduslikel põhjustel mõistlikult oodata;
 - hagejalt ei saa tagatise andmist muudel põhjustel mõistlikult oodata;
- 3) hagi tagamata jätmisega:
 - võivad hagejale kaasneda rasked tagajärjed või
 - oleks see hageja suhtes muul põhjusel ebaõiglane.

Eeltoodust nähtub nii seadusandja kui ka kohtute tõlgendus, mille kohaselt peab kohus TsMS § 196 lg 1 p 3 rakendamisel leidma tasakaalu poolte õigustatud ja põhjendatud huvide ning konkreetse juhtumi oluliste asjaolude vahel; seejuures arvestama ka seadusandja antud täiendavaid juhiseid lõigetes 2 (keeld tagatist kohaldada) ja 2¹. Leian, et tasakaalustatud ja kõiki olulisi asjaolusid arvestava lahendi tegemist viidatud sätted ka võimaldavad.

Asun seisukohale, et **ma ei tuvastanud TsMS § 196 lg 1 p 3 vastuolu PS § 15 lg 1 lausega 1 ning §-ga 11.**

2. TsMS § 196 lg 1 p 3 alusel tehtud lahendi peale Riigikohtusse pöördumise võimatus (§ 196 lg 4)

Teiseks tõstatasite küsimuse TsMS § 196 lg 1 p 3 alusel tehtava maakohtu määruse ainult üheastmelise vaidlustamise õiguspärasusest (vaid ringkonnakohtus). Nõustun, et Riigikohtusse pöördumise võimaluse puudumine on intensiivne riive põhiseaduslikule õigusele saada ulatuslikku ja igakülgselt kohtuliku õiguste kaitset.

Mõistan Teie kaalutlust, kuid leian siiski, et selline seadusandja loodud lahendus ei ole Põhiseadusega vastuolus. Tsiviilkohtumenetluse peamine ülesanne on lahendada põhivaidlus ning menetlusseadustiku normid peavad ennekõike seda toetama. TsMS § 196 lg 1 p 3 näol on tegemist enne põhivaidluse sisulist arutamist lahendada tuleva ehk eelmenetluse ühe küsimusega. Alahindamata sellises eelmenetluses tehtavate lahendite mõju kohtusse pöördujate nt varalistele vm õigustele, ei saa siiski eeldada iga eelmenetluse küsimuse üle vaidlemiseks põhivaidlusega võrreldavat regulatsiooni ja kaitset. See pikendaks põhiasja lahendamise aega ning tähendaks menetluslikku koormust nii osaliste kui ka kohtu jaoks. Ka Riigikohus¹⁰ on leidnud, et kohtusüsteemi efektiivsuse tagamine on Põhiseaduses sisalduv põhiseaduslik õigusväärtus, mis suudab tagada kohtupidamise mõistliku aja jooksul ning seeläbi ausa kohtupidamise ja isikute õiguste parema kaitse. Kohtute menetluslik tõhusus on Riigikohtu sõnul oluline nii kohtusüsteemi funktsioneerimiseks tervikuna (kohtute üldise töökoormuse seisukohalt) kui ka igale kohtuasjale mõistliku aja jooksul lahendi tagamiseks. Seega on edasikaebeõiguse piiramiseks olemas legitiimne eesmärk.

⁹ A.Pärsimägi „Muutuv kohtumenetlus: menetlustoimingud ja –tähtajad, vastuväide kohtu tegevusele, hagi tagamine“, ajakiri Juridica VII/2009, lk 450 jj.

¹⁰ RKPJKo 09.04.2008, nr [3-4-1-20-07](#), p 19.

Kuivõrd tagatise nõudmisel esitatakse arvatavasti enamikul juhtudest määruskaebused nii ringkonna- kui ka Riigikohtule, siis tähendaks see kindlasti konkreetse kohtuasja lahendamise aja pikenedamist kui ühtlasi ka täiendavat töökoormust kohtule ning aja- ja ressursikulu vaidluse teisele poolele. Seetõttu on seadusandja teadlikult kehtestanud, et teatud menetluslikke määrusi ei saa eraldi või mitmekordselt vaidlustada. Küll aga on olulisena loodud kord, mille kohaselt saab neid sel juhul vaidlustada koos nn põhiasja lahendiga. Sellisel juhul on edasikaebedõiguse piirang vaid ajutine ehk (vähemalt üldjuhul) mitte kuigi intensiivne.¹¹

Leian, et TsMS § 196 lõikes 4 ettenähtud kujul on edasikaebedõiguse piiramisel olemas õigustatud eesmärk võimalikult kiiresti alustada või siis jätkata (lg 3) sama kohtuasja põhivaidluse lahendamist, vältida kohtute ülemäära suurt töökoormust ning kaitsta ühtlasi vaidluse teist poolt ülemäära koormava kohtumenetluse eest. Samuti on lõppastmes Riigikohtul ikkagi võimalik kujundada seisukoht ringkonnakohtu määruse suhtes üksikjuhu õiglust tagaval viisil. Seetõttu ei pea ma TsMS § 196 lõiget 4 ka Põhiseadusega vastuolus olevaks.

Lõpetuseks tänan Teid siiski minu poole pöördumise ja küsimuse püstitamise eest. Õigusemõistmisele juurdepääsu teema on olnud järjepidevalt minu erilise tähelepanu all ning seetõttu suhtun tõsiselt igasse pöördumisse.

Lugupidamisega

/allkirjastatud digitaalselt/

Nele Parrest
õiguskantsleri asetäitja-nõunik
õiguskantsleri volitusel

Koopia: Justiitsministeerium (info@just.ee)

Helen Kranich 693 8412
helen.kranich@oiguskantsler.ee

¹¹ Märgin, et olen ringkonnakohtu määruse vaidlustamise võimatust analüüsinud ka varasemalt TsMS § 601 lg 8 kontekstis ning jõudnud järeldusele, et selline lahendus on antud sätte kontekstis Põhiseadusega vastuolus. Vt õiguskantsleri 30.06.2011 [märgukiri](#) 6-1/080378/00803113, 6-8/081020/00803113 justiitsministrile.